Йосип Тимченко –

винахідник першого кіноапарата

Укладання, дизайн і компютерний набір Г. В. Прохорової
Редактор С. М. Миценко

Виставка підготовлена у 2017 році

У масовій свідомості міцно утвердилася думка, що кінематограф винайшли і перші фільми зняли брати Люм'єр. Тим часом кіно – винахід колективний та інтернаціональний. Історикам кіно відомо, що були винахідники, які отримали кінокадри раніше за братів Люм'єр, але з різних причин не змогли впровадити свій винахід. Про одного з них, харків'янина Йосипа Тимченка, чудового механіка, який наприкінці XIX століття випередив і Едісона, і братів Люм'єр, а нині практично забутого, далі і піде мова і приурочена вона до 165-річчя від дня народження винахідника.

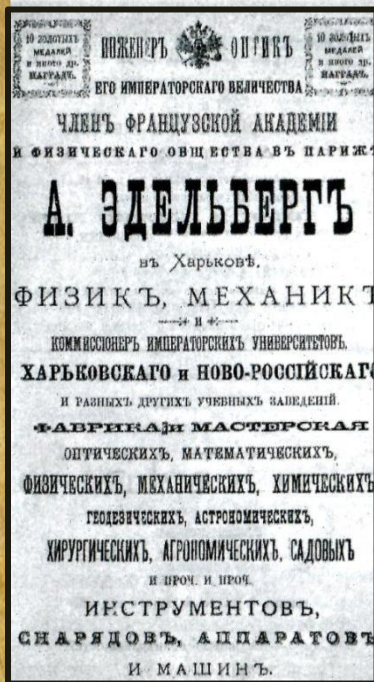
І нехай слава першовідкривачів кінематографа дісталася більш заповзятливим французьким братам Люм'єр, ми повинні по праву пишатися нашим земляком, який майже за два роки до подій в підвалі паризького «Гран-кафе» продемонстрував в Одесі, а потім в Москві приголомшеній публіці перший у світі прототип кіноапарата і перші зйомки людей, які рухаються (фільми «Скачущий всадник» та «Копьеметатель»).

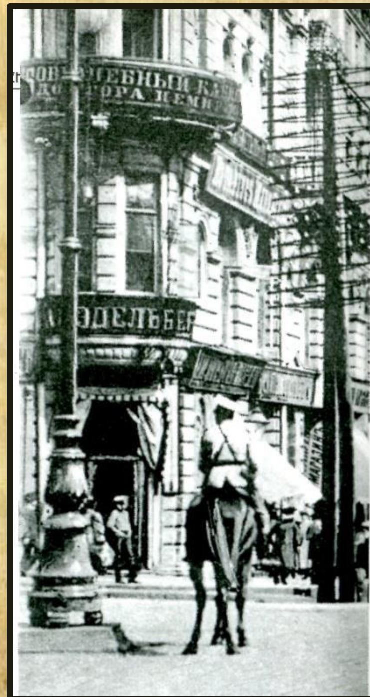
Йосип (Осип) Андрійович Тимченко народився 26 листопада 1852 р. у селі Окіп Удянської волості Харківського повіту Харківської губернії (зараз с. Окіп Золочівского району Харківської обл.). Батьки його, писав він у своїх мемуарних записках, були неписьменні. Батько, швець за професією, користувався в селі повагою, і односельці нерідко зверталися до нього за порадою.

Таланти ж майбутнього винахідника проявилися ще у дитинстві, коли він навчався у церковно-приходській школі в сусідньому селі. Вже тоді він самостійно спроектував і допоміг односельцям облаштувати млин.

Оскільки у школі підліток виявив різноманітні здібності – з чим були згодні всі вчителі – Тимченко-старший повіз 15-річного сина до Харкова, де за сприянням свого брата, прикажчика у книжковому магазині, влаштував його учнем до майстерні механіка і комісіонера Імператорського Харківського університету А. Н. Едельберга.

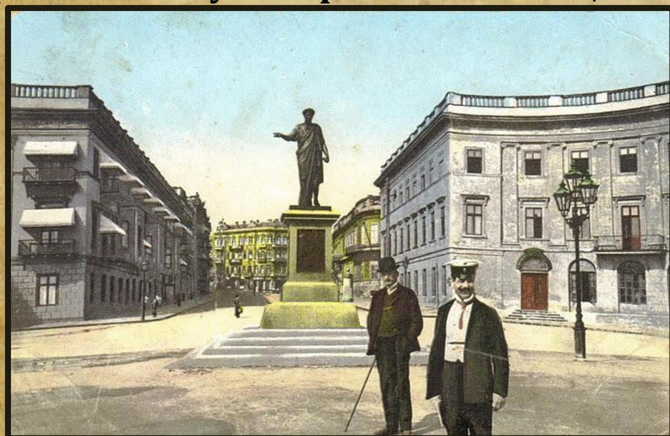
Реклама та магазин А. Н. Едельберга

Механічні майстерні Харківського університету були розташовані на Московській вулиці (зараз пр. Московський, 10/12)

Харківський університет. Кінець XIX ст.

Одеса. Приморський бульвар. Кінець XIX ст.

Студенти Харківського університету підбили Тимченка на пригоди. Захопившись ідеями Міклухо-Маклая, *«…я согласился поехать с ними в Америку для основания там русской колонии»*, - згадував винахідник. До США компанія з дев'яти авантюристів не дісталася – організатор подорожі втік в Одесі з усіма спільними грошима. «*Компания разбрелась, я и жена (уже с ребенком) после этого голодали»,* – згадує він. Первісток Андрій від тих злиднів помер у тримісячному віці.

Так 22-річний Йосип Тимченко із 16-річною дружиною потрапив до Одеси, в якій і залишився.

Імператор Олександр II

Механік Й. А. Тимченко влаштовується чорноробом до судноремонтного заводу Російського товариства пароплавства і торгівлі. За місяць переконує взяти його в компасний цех, де конструює спеціальний прес для перевірки манометрів (до того їх возили на перевірку до Глазго).

Згодом «крестьянин Иосиф Тимченко изобрел электрические часы, действующие электрическим током произвольно, без главной часовой пружины и висячего маятника». У вересні 1875-го цей хронометр Тимченко подарував Олександрові II, який відвідав Одесу дорогою до Лівадії в Криму. Механік тоді отримав одну з перших своїх нагород – «золотые с гербом карманные часы из собственных рук императора Александра II».

Коли 1880-го помирає механік Одеського університету, Тимченко подає «прошение» на це місце. Серед його конкурентів – син покійного та випускник Московського університету. Після всіх голосувань посаду отримує Тимченко, «відомий механік-самоучка».

Спочатку його приймають на службу неофіційно і лише у 1888 році затверджують на посаді остаточно. Мале й напівзруйноване на той час приміщення університетської механічної майстерні Йосип Андрійович облаштовує власним коштом, сам купує інструменти й верстати – університет на це грошей не виділяє.

Імператорський новоросійський університет.
Одеса, кінець XIX ст.

Будівля на вулиці Преображенській, 22, де розміщувалася майстерня і жив сам винахідник, збереглась дотепер.

Щоб збудувати нову майстерню, Йосип Тимченко пропонує керівництву університету взяти 15 тис. руб. позики, яку отримав у мецената графа Толстого і у Товаристві взаємного кредиту.

15 жовтня 1886 року новозведену двоповерхову будівлю заселили. «На першому поверсі розташовувалися чотири просторі майстерні, на другому – житлові кімнати для родини механіка та його учнів-підмайстрів. Також облаштували кухню та їдальню для працівників майстерні, а на горищі батько тримав екзотичних птахів. Це була його пристрасть. Друг, який працював інженером на судні, привозив із Владивостока колібрі та папуг. На кухні порядкувала дружина Анастасія – прислуги не мали. Казала, що життя з родиною біля майстерні було тяжким, та загалом, – згадували діти, – на життя не скаржилася.»

Йосип Андрійович був настільки захоплений своїми справами в майстерні Одеського університету, що роботу над власними винаходами вважав другорядною. Він розробляв устаткування для лабораторій, обсерваторії університету, хірургічні інструменти для операцій на очах тощо.

Астрономічний хронометр Й. А. Тимченка. 1876 р.

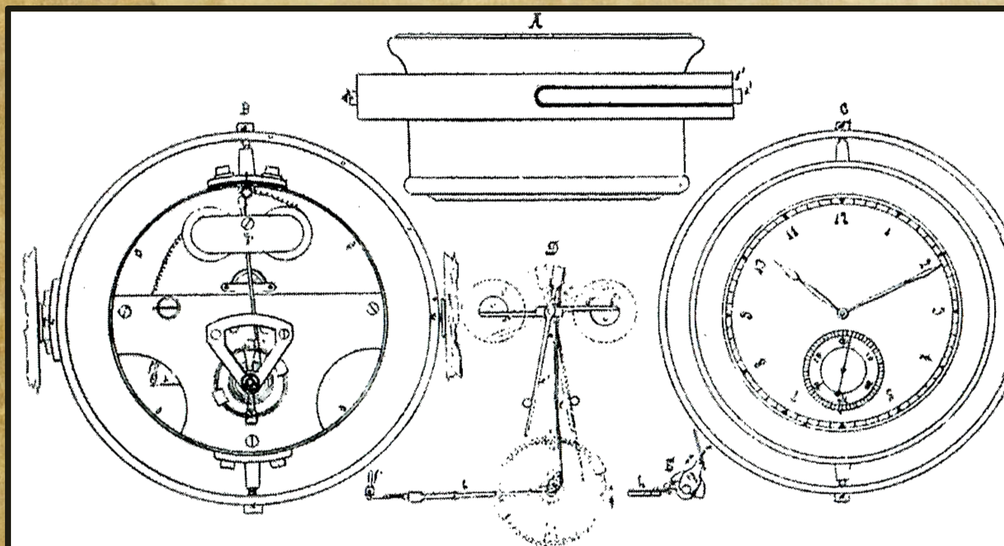
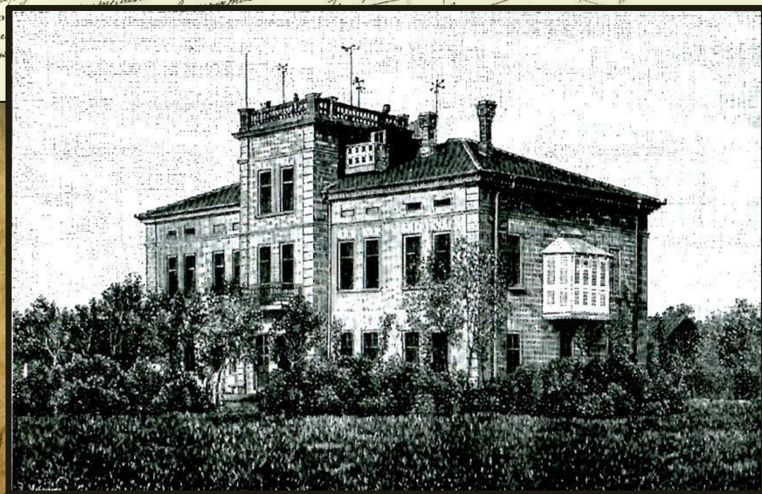

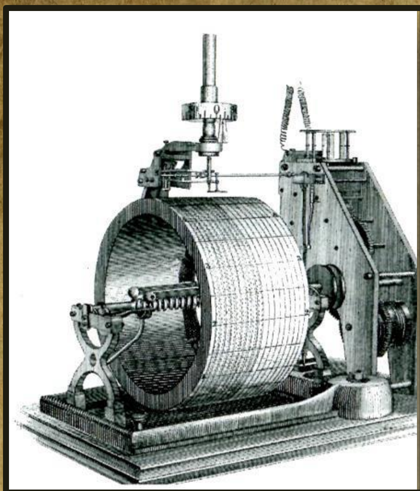
Схема астрономічного хронометра Й. А. Тимченка, 1882 р.

Астрономічні записи Й. А. Тимченка

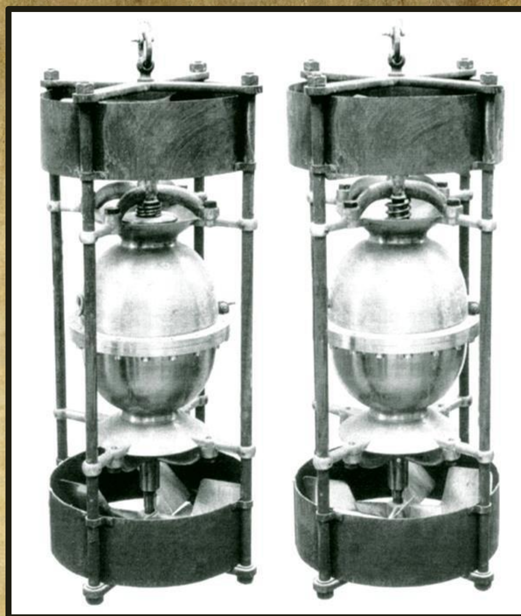

Магніто-метеорологічна обсерваторія в Одесі

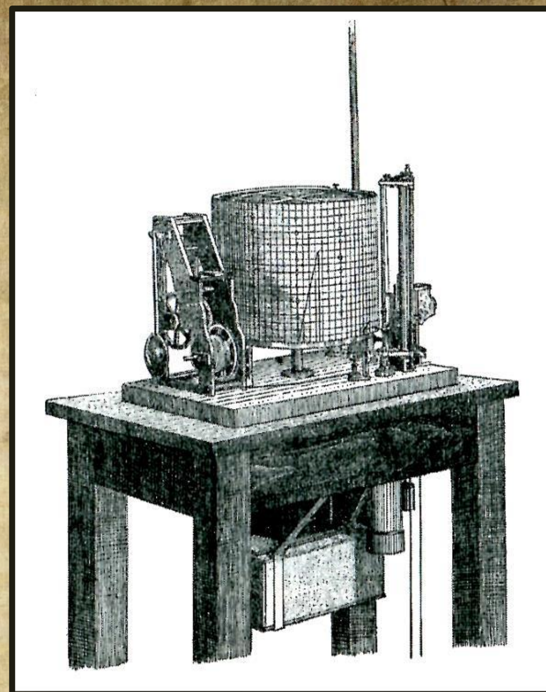
Зал самописних приладів Й. А. Тимченка в обсерваторії

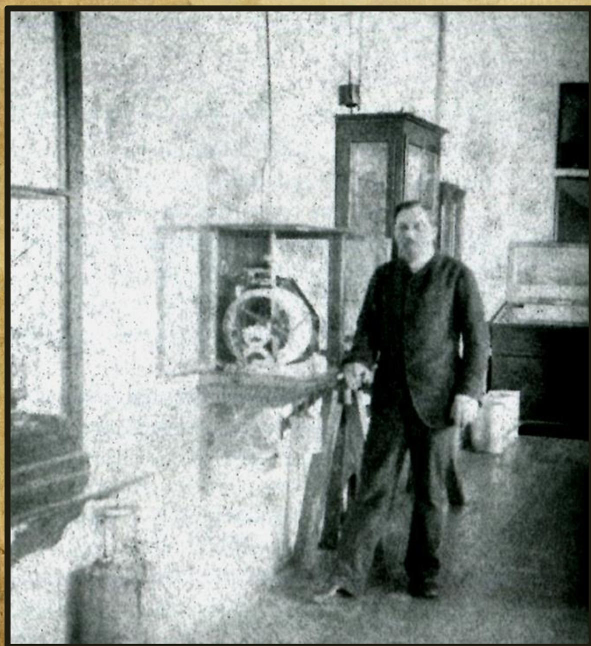
Анеморумбограф.
Прилад для безперервного автоматичного запису швидкості і напряму вітру

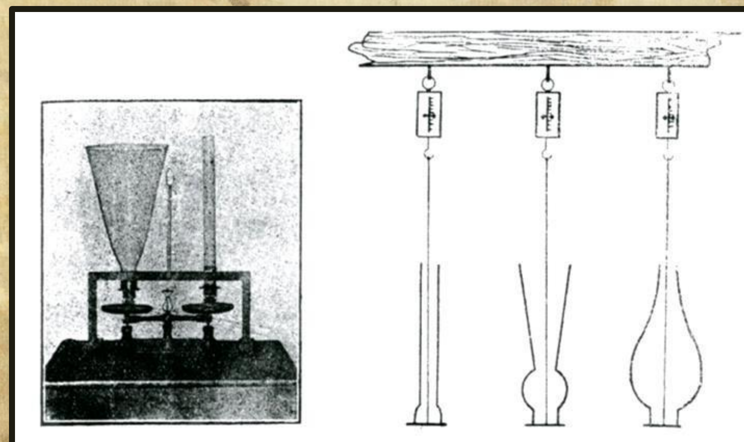
Барометр Й. А. Тимченка з експозиції Національного океанографічного музею у Монако

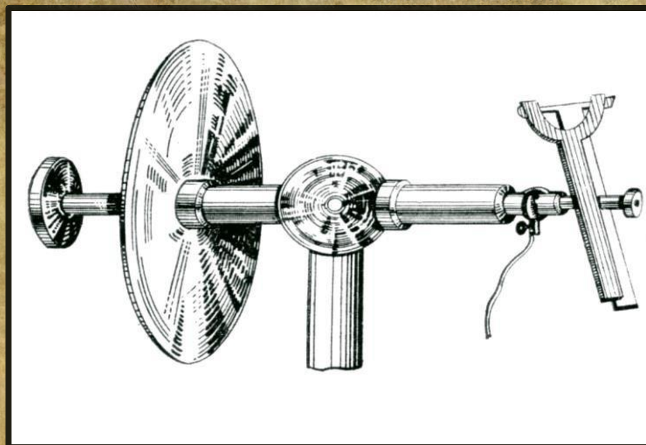
Дождеграф

Й. А. Тимченко біля анеморумбографа

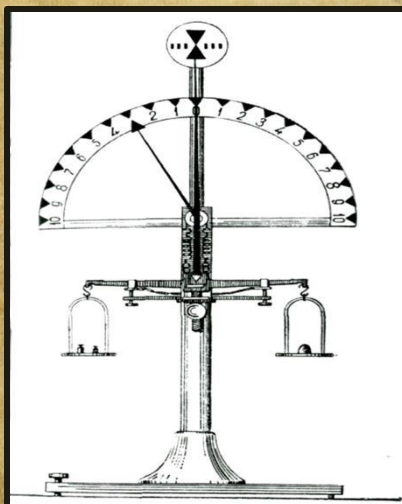

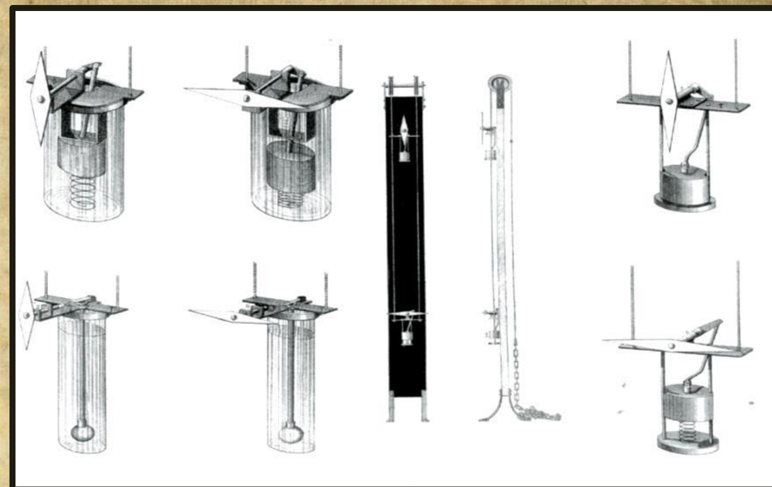
Прилад для доказу незалежності тиску рідини на дно від форми ємності

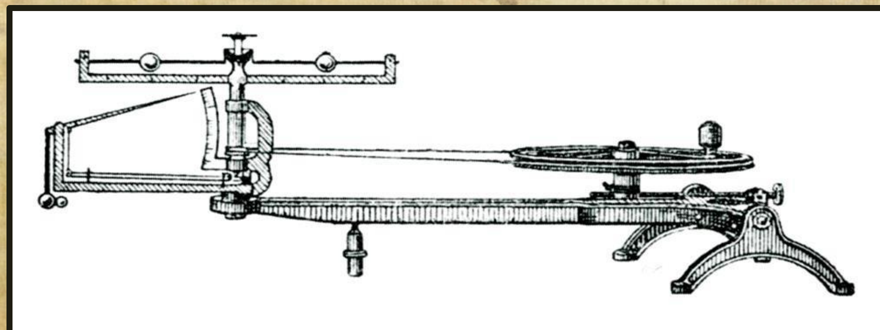
Електрометр

Лекційні ваги

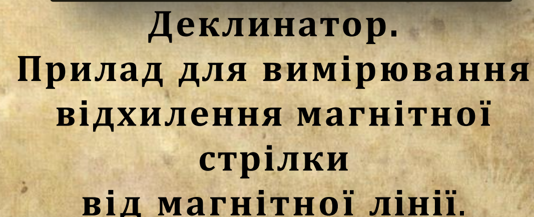
Прилад для демонстрації тіла, що падає

Відцентрова машина

Записи астрономічних спостережень
Й. А. Тимченка

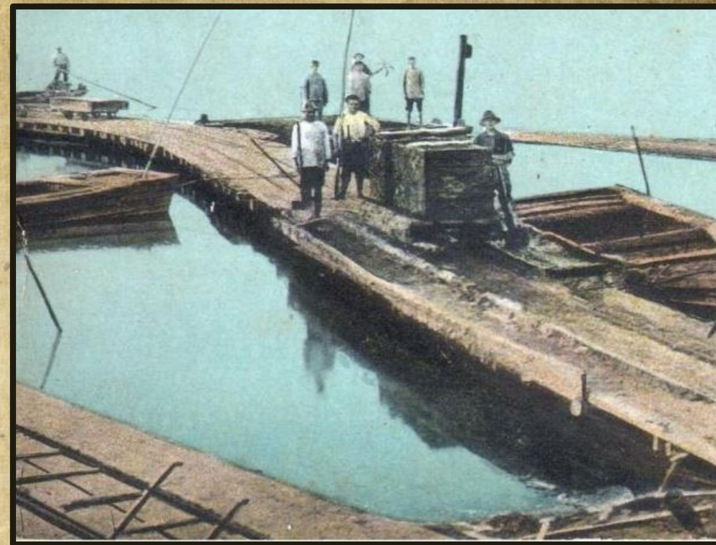
Телескоп конструкції 1905 р.

Деклинатор.
Прилад для вимірювання відхилення магнітної стрілки від магнітної лінії.

На початку 1890-х років Тимченку доручили спроектувати та створити систему механізмів для стабільного функціонування грязелікувального закладу на Куяльницькому лимані.

За проектом Тимченка видобуток грязі мав здійснюватися вручну через те, що черпальна машина крім грязі захоплювала каміння і пісок. Грязь вантажилася у човни, які потім проводилися по спеціальному каналу всередину резервуару-відстійника. Надлишок води спускався по каналу, а грязь сама собою по схилу дна спускалася до помпи, яка автоматично піднімала його по трубі на третій поверх..

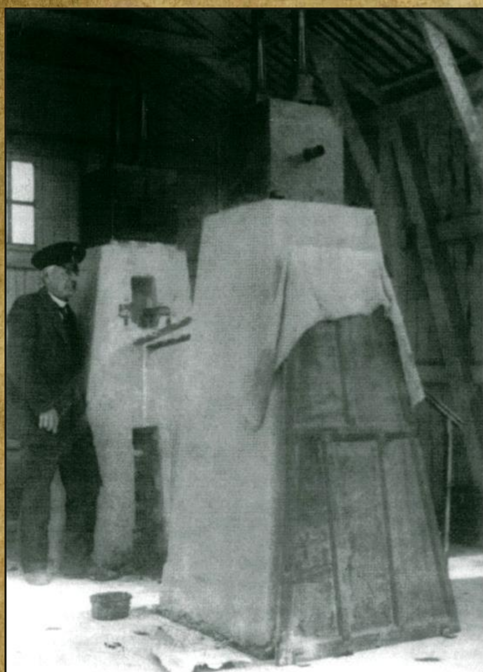
Видобування грязі на Куяльницькому лимані

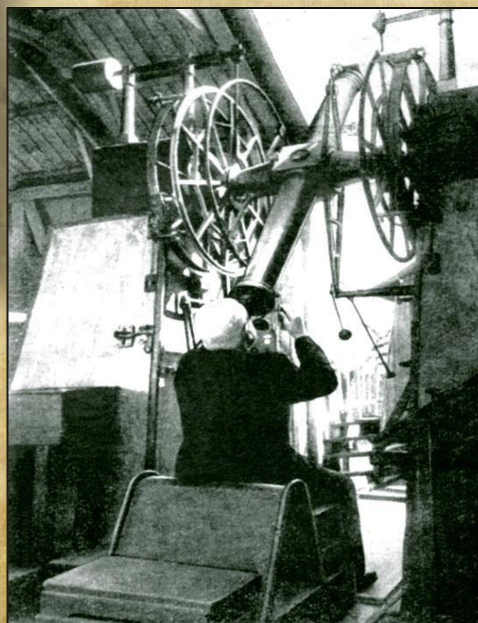
Для підігріву грязі Тимченко вирішив використовувати суху пару, для чого винайшов особливе підковоподібне пристосування, до якого підводилася суха пара і входила в нього через ряд отворів. Занурюючи це приладдя в грязь, можна за кілька хвилин підняти її температуру до потрібного рівня. Грязь надходила до ванни, а потім змивалася і по трубопроводу йшла далеко від курорту.

Меридіанне коло Одеської астрономічної обсерваторії було створене в 1862 році і справно функціонує до наших днів. Тимченко створив для меридіанного кола діафрагму й апарат, що автоматично реєструє координати зірок.

Меридіанне коло – астрономічний прилад, призначений для визначення координат світил. Це телескоп, здатний наводитися на об'єкти тільки в площині небесного меридіана. Вимірюючи зенітні відстані світил у момент проходження небесного меридіана, а також фіксуючи моменти часу цих проходжень, вчені можуть визначати координати зірок.

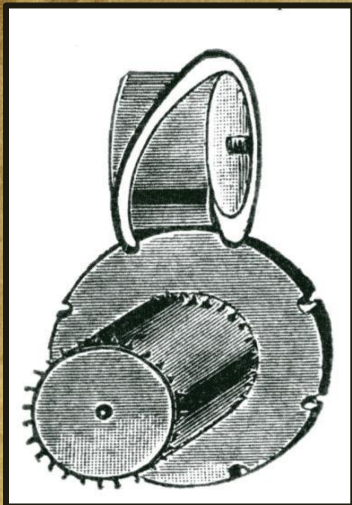

Й. А. Тимченко біля відновленого меридіанного кола в Одеській обсерваторії

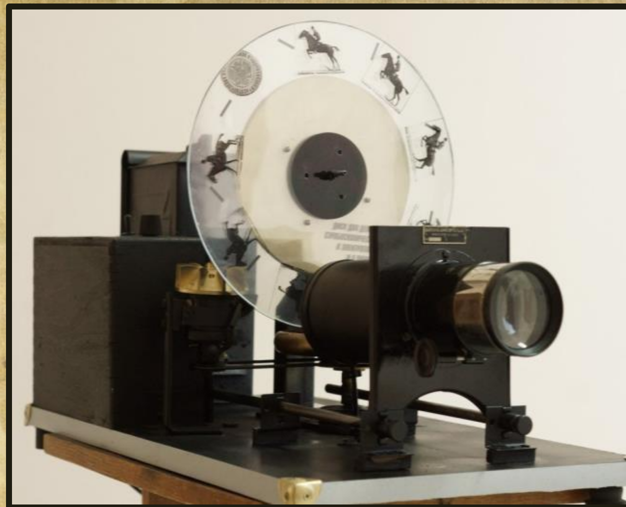

Надзвичайно точний апарат став справжнім надбанням Одеської обсерваторії: на ньому було виконано понад150 тисяч спостережень.

Завдяки меридіанному колу вчені склали три десятки каталогів положень небесних тіл. Незважаючи на свій 150-річний вік, апарат знаходиться в робочому стані й активно використовується для навчальної та екскурсійної роботи.

Кінопроекційний скачковий механізм «Равлик»

Дискова фотопластина

Винахідник М. Ф. Фрейденберг

У 1893 році Йосип Тимченко спільно з професором Московського університету фізиком Н. А. Любімовим розробив «равлика» – скачковий механізм, який дозволяв переривчасто міняти кадри в стробоскопі. Цей же механізм використовувався в кінетоскопі, спроектованому спільно з М. Ф. Фрейденбергом. **На жаль, апарат не був запатентований.**

Перші у світі фільми **«Скачущий всадник»** і **«Копьеметатель»** були зняті на одеському іподромі в 1893 році, а в 1894 році ці фільми і кінетоскоп, котрий використовував для зйомки на дискову фотопластинку, був вперше продемонстрований на дев'ятому з'їзді російських природознавців і лікарів.

За три роки до винаходу кінематографа братами Люм'єр в Одесі почав працювати перший в світі кінозал. У 1893 році газета «Одеський листок» писала про те, що у фойє готелю «Франція» на розі Французького бульвару та Колодязного провулка «*открылась художественная выставка живых фотографий, приводимых в движение посредством электрической машины*».

9 січня 1894 року в Москві, на шостому засіданні секції фізики 9-го З'їзду російських природознавців і лікарів, кіноапарат Йосипа Тимченка був показаний учасникам вченого засідання.

Интересная новость
Выставка
ЖИВЫХЪ ФОТОГРАФІЙ
Уголъ Дерибасовской и Колодезнаго переулка,
ежедневно открыта съ 11 час. утра, до 11 час. вечера. Подробности въ афишахъ.
14402—Г—1
Ожидается въ ... 8 ноября, ...

Оголошення в одеській газеті про демонстрацію «живых фотографий»

Апарат Тимченко довго зберігався в запасниках Московського університету, а за радянської влади як рідкісний курйоз був переданий в Московський політехнічний музей.

Люм'єри створили свій кінопроекційний пристрій, заснований на іншому, ніж у одеського колеги, принципі дії, абсолютно самостійно і незалежно ні від кого. Але пізніше за українського винахідника …

Брати відразу подбали про просування нового товару на ринок і досягли в цьому напрямку значних успіхів.

Йосип Андрійович Тимченко

Брати Луї та Огюст Люм´єр

На відміну від них, Й. Тимченко не тільки не мав достатніх коштів для рекламування свого винаходу, але часто був позбавлений навіть елементарних коштів для нормального харчування.

В результаті винахідник змушений був постійно шукати приватні замовлення, щоб прогодувати родину та підтримувати в належному стані університетську майстерню.

Так чи інакше, але час був втрачений, і заповзятливі парижани встигли налагодити серійний випуск своїх апаратів і захопити ринок. Пальма першості дісталася їм.

Объ изобрѣтеніяхъ крестьянина Тимченко.

Въ № 74 «Одес. Вѣст.» было сообщено, что извѣстный въ Одессѣ механикъ-самоучка, крестьянинъ Осипъ Тимченко, кромѣ изобрѣтенныхъ имъ электрическихъ часовъ, изобрѣлъ еще слѣдующіе аппараты: 1) электрическіе сигналы для телеграфныхъ проводовъ желѣзной дороги, указывающіе *звономъ* выходъ поѣзда со станціи и пр. На это г. Баевскій, компаньонъ товарищества съ г. Тимченко, по спеціальности его изобрѣтеній, пишетъ намъ слѣдующее: «Крестьянинъ Осипъ Тимченко не есть механикъ-самоучка, а ученый механикъ; онъ окончилъ трехъклассное училище, занимался въ г. Харьковѣ четыре съ половиною года въ мастерской извѣстнаго механика, оптика, физика, коммисіонера Императорскихъ университетовъ харьковскаго и новороссійскаго, военныхъ гимназій, межеваго корпуса и другихъ казенныхъ заведеній—г-на Александра Эдельберга, гдѣ при ревностныхъ занятіяхъ, Тимченко спеціально изучилъ мастерство: оптическихъ, математическихъ, физическихъ, геодозическихъ, хирургическихъ и терапевтическихъ итструментовъ и снаря-

Замітка про винахід Й. Тимченка у газеті «Одесский вестник»

довъ. Послѣдніе же четыре года, крестьянинъ Осипъ Тимченко занимается неусыпно практикою и изобрѣтеніями, изъ числа которыхъ особенно важны и полезны *«электрическіе сигналы»* для желѣзныхъ дорогъ,—которые указываютъ моментъ выхода поѣздовъ изъ станціи, не звономъ, какъ сказано въ замѣткѣ Одес. Вѣст., а по принципу, изобрѣтенному г. Тимченко, именно: на пространствѣ цѣлаго пути между станціями, въ степи, куда имѣетъ слѣдовать поѣздъ, при телеграфныхъ столбахъ (на двухъ или трехъ, на верстѣ) выскакиваютъ единовременно красные или желтые флаги, которые указываютъ рабочимъ, исправляющимъ путь, немедленное прибытіе поѣзда, дабы таковой не встрѣтилъ препятствія, или не свалился съ рельсовъ. Второе, не менѣе полезное примѣненіе изобрѣтенія г. Тимченко, состоитъ въ томъ, что дорожные сторожа, по проходѣ поѣзда, невольно должны пройдти по своимъ дистанціямъ, осмотрѣть состояніе пути, а вмѣстѣ съ тѣмъ задвинуть въ

Й. Тимченко.
Малюнок кінця XIX ст.

Йосип Тимченко неодноразово брав участь у Всеросійських та міжнародних виставках у Парижі, Петрограді, Одесі та Нижньому Новгороді, де був нагороджений п'ятьма золотими і трьома срібними медалями.

1882 - Срібна медаль на XV Всеросійській промислово-художній виставці в Москві;

1884 - Золота медаль на Сільськогосподарській і фабрично-заводській виставці в Одесі;

1886 - Золота медаль на Бессарабській виставці сільського господарства і промисловості в Кишиневі;

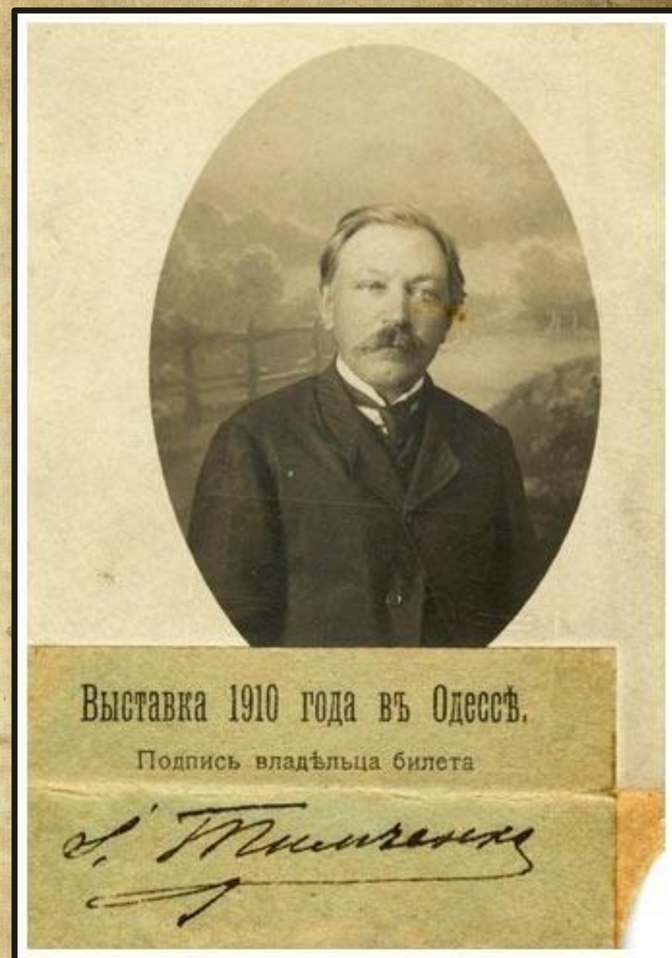
1889 - Срібна медаль на Всесвітній виставці в Парижі;

1896 - Золота медаль на XVI Всеросійській промисловій і художній виставці в Нижньому Новгороді;

1900 - Золота медаль на Всесвітній виставці в Парижі;

1902 - Золота медаль і 1 премія на Міжнародній рибопромисловій вставці в Петербурзі;

1910 - Срібна медаль на художньо-промисловій виставці в Одесі.

МИНИСТЕРСТВО
ФИНАНСОВЪ.

ПРЕДСѢДАТЕЛЬ
Высочайше учрежденной
Коммиссии
по участию России
на
Всемірной выставкѣ 1900 г.
въ Парижѣ.

1 Декабря 1900 г.
№ 460.
С.-Петербургъ.

Милостивый Государь

Іосифъ Андреевичъ,

Ознакомившись съ группою сельскаго хозяйства Русскаго Отдѣла на Парижской Всемірной Выставкѣ 1900 года, я считаю пріятнымъ долгомъ выразить Вамъ мою искреннюю благодарность за выставленные Вами въ указанномъ отдѣлѣ экспонаты, представлявшіе большой интересъ и способствовавшіе успѣху Русскаго Отдѣла.

Примите, Милостивый Государь, увѣреніе въ совершенномъ уваженіи и искренней преданности

Его Выс-дію
І.А.Тимченко.

Письмова подяка Й. А. Тимченку за участь у Всесвітній виставці у Парижі 1900 року

MINISTÈRE DU COMMERCE, DE L'INDUSTRIE, DES POSTES ET DES TÉLÉGRAPHES.

EXPOSITION UNIVERSELLE INTERNATIONALE DE 1900.

CARTE DE SERVICE

Valable du 1er au 15 Juin 1900.

Monsieur Timtchenko

Le Titulaire J. Timtchenko

Le Commissaire Général, A. Picard

N° 382

EXPOSITION UNIVERSELLE DE 1889.

CARTE D'EXPOSANT.

M Timtchenko N° 23,245

Cl. 15 (Russie)

a le droit d'entrer tous les jours et par toutes les portes dans les bâtiments, parcs et jardins de l'Exposition, aux heures d'admission générale et aux heures réservées pour les études.
La personne qui prêtera sa carte et celle qui fera usage d'une carte ne lui appartenant pas seront poursuivies conformément à la loi.

Le Directeur général des Finances

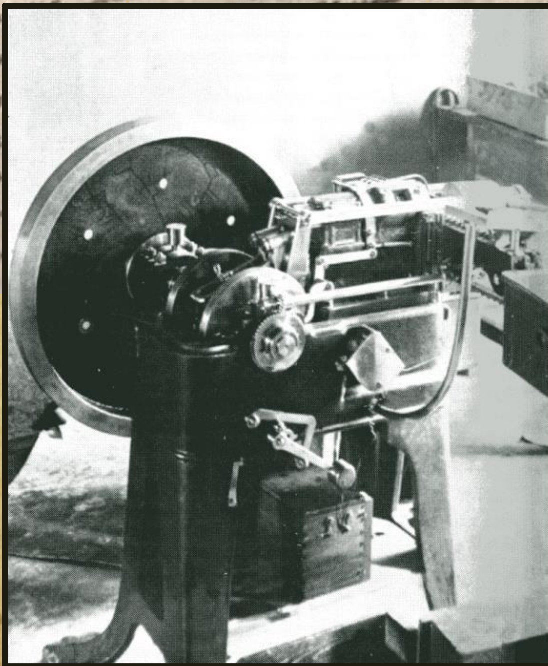
Посвідчення Й. А. Тимченка, учасника Виставок у Парижі 1889 р. та 1900 р.

Наприкінці 1914 року військове відомство Одеси залучає до роботи для військових потреб професорів Новоросійського університету. Нова маленька майстерня Тимченка для цих потреб була недостатньо технічно оснащеною. Відродити зруйновану раніше університетську майстерню довелося у короткий час. За рік майстерня була повністю готова і почала виконання військових замовлень і замовлень університету. Було налагоджено випуск точних вимірювальних приладів та лекал, необхідних для виготовлення артилерійських снарядів.

Й. А. Тимченко та генерал-губернатор А. В. Каульбарс із групою військових спеціалістів. Одеса, 1915 р.

Механикъ ИМПЕРАТОРСКАГО Новороссійскаго Университета
І. А. Тимченко
1914 г. 7-го Ноября
Одесса, Херсонская № 11.

Верстат Й. А. Тимченка
для набивання патронів конструкції 1915 р.

ФИЗИКО-ОПТИЧЕСКАЯ
МЕХАНИЧЕСКАЯ МАСТЕРСКАЯ
І. А. ТИМЧЕНКО
Одесса, Херсонская № 11.

16 декабря 1914.

Господину Командиру 49-го запасного батальона

По вашему ходатайству Штаба округа временно освобожден ... числилось в Вашемъ Батальоне Василия Веденина. По наведеннымъ мною справкамъ оказалось, что Одес. Уез. Воин. Нач. переслалъ еще 13 декабря извещение в Батальонъ объ освобожденіи вышеупомянутаго Веденина. Въ виду того, что онъ мне нуженъ для исполненія спешныхъ заказовъ военнаго ведомства, я покорнейше

З другою дружиною Євдокією та донькою Тамарою. Харків, 1905 р.

Тамара біля телескопа батька. Харків, 1935 р.

Йосип Андрійович був одружений двічі. Перша дружина померла, не доживши до сорока років. Вдруге винахідник одружився в 47 років з 18-річною дівчиною з рідного села Окіп. Їхні хати стояли поряд. Коли Євдокія була підлітком, Тимченко оплачував її навчання в Харківській жіночій гімназії, а потім закохався в красуню. Велика різниця у віці не стала перешкодою їхньому шлюбу. Старший син Йосипа Андрійовича від першого шлюбу Микола пішов стопами батька, ставши його найближчим соратником.

Физико-оптическая и механическая мастерская ИМПЕРАТОРСКАГО Новороссійскаго Университета

Механикъ ИМПЕРАТОРСКАГО Новороссійскаго Униве ситета I. А. Тимченко.

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Для Т Е К С К О П А съ параллактической установкой, на чугунномъ треножникѣ съ тремя уравнительными винтами,съ двумя осями для склоненія и для прямого восхожденія,а также съ дѣленіями для установки по широтѣ мѣстности.

Имѣетъ:Объективъ Рейфельдера, діаметра -108 м/м.

Фокусная длина объектива-----------------162 с/м.

Одинъ Земной окуляръ, увеличивающій----- 60разъ

...ическихъ окуляра увеличив.--

------80 разъ

Будівництво обсерваторії у с. Окіп. 1911 р.

Й.А. Тимченко з родиною у дворі власної садиби. с. Окіп, 1910 р.

Дружина Євдокія сама накреслила план їхньої майбутньої великої садиби в селі Окіп. Йосип оплатив будівництво будинку та купив землю в окрузі. Навіть створив невелику астрономічну обсерваторію.

Остання прижиттєва фотографія Й. А. Тимченка. Одеса, 1923 р.

Діяльність Йосипа Андрійовича відрізнялася багатогранністю. До чого б не торкалися його золоті руки, починаючи від створення електричного годинника і винаходу кінематографа до участі в проектуванні Куяльницької лікарні або створення моделі артезіанського колодязя з вітряним двигуном – усюди був помітний його яскравий самобутній талант.

Тимченко до кінця життя жив в Одесі і помер 20 травня 1924 року.

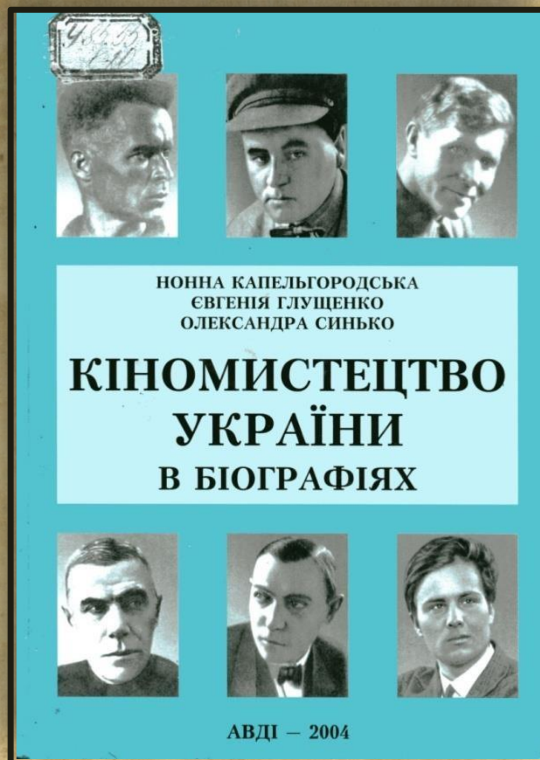
За поданням Національного Союзу кінематографістів України, розпорядженням одеського голови було прийнято рішення увічнити пам'ять українського винахідника в Одесі. З цією метою було встановлено пам'ятник Тимченку і його сім'ї на другому християнському кладовищі, а також меморіальну дошку на фасаді будинку № 24 по вулиці Преображенській.

28 квітня 2016 року з метою увічнення пам'яті Тимченка його ім'ям було названо колишню Колгоспну вулицю в Одесі.

12 травня 2012 року у Харкові, на фасаді буд. 10/12 по Московському проспекту було встановлено меморіальну дошку на честь Й. А. Тимченка.

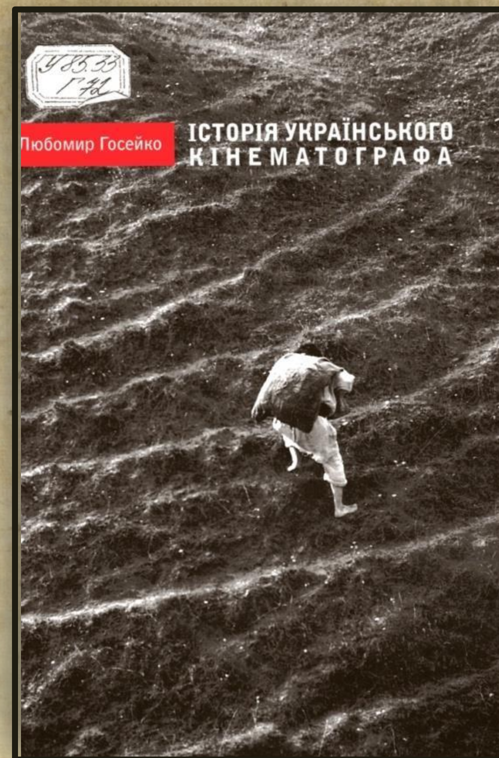

Рекомендована література з фондів ХДНБ ім. В. Г .Короленка

К2-111053

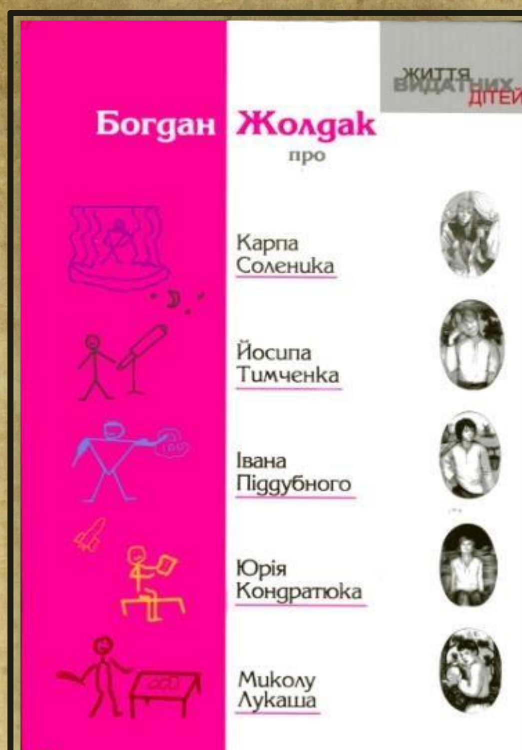
Капельгородська Н.М. Кіномистецтво України. – Київ, 2004. – 710 с.

К4-23508

Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896-1995. – Київ, 2005. – 461с.

Б2-30760

Жолдак Б.О. Богдан Жолдак про Карпа Соленика, Йосипа Тимченка, Івана Піддубного, Юрія Кондратюка, Миколу Лукаша. –Київ, 2009. – 126 с.

К3-57458

Харківщина: перші та вперше. – Харків, 2009. – 205 с.

